

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківська національна академія міського господарства

ІЩЕНКО ТЕТЯНА ВЛАДЛЕНІВНА

УДК 56.0509(2)25

**РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ
МІСЬКИХ КОМПЛЕКСІВ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ М. ХАРКОВА)**

Спеціальність: 08.10.01 - розміщення продуктивних сил і регіональна
економіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата економічних наук

Харків - 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківській національній академії міського господарства Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник - доктор економічних наук, професор **Ковалевський Георгій Валентинович**, Харківська національна академія міського господарства, професор кафедри менеджменту і маркетингу в міському господарстві

Офіційні опоненти: - доктор економічних наук, **Ніколаєв Всеволод Петрович**, Науково-дослідний інститут фінансового права Національного університету державної податкової служби України, завідувач відділу економіко-математичного моделювання, аналізу і прогнозів

- кандидат економічних наук, доцент **Димченко Олена Володимірівна**, Харківська національна академія міського господарства, доцент кафедри міської та регіональної економіки, м. Харків

Провідна установа - Полтавський національний технічний університет ім. Ю. Кондратюка, кафедра економічної теорії та регіональної економіки м. Полтава

Захист відбудеться « _____ » _____ 2007 р. о _____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.089.01 при Харківській національній академії міського господарства за адресою: 61002, Україна, м. Харків, вул. Революції, 12.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківської національної академії міського господарства за адресою: 61002, Україна, м. Харків, вул. Революції, 12.

Автореферат розісланий « _____ » _____ 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. В. Момот

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Міста як центри економічного, політичного, наукового й культурного життя відіграють якісно вирішальну роль у забезпеченні розвитку країни в цілому. В Україні, де у містах та приміських зонах зосереджено 67,4 % її населення, проблема ефективного розвитку міст розглядається і як надзвичайно важлива з огляду на інтереси переважаючої кількості громадян. При цьому її вирішення носить регіонально особливий характер і вимагає науково обґрунтованого поєднання загальної методології (програмно-цільового) управління розвитком міст із врахуванням місцевих особливостей.

Аналіз методів розробки і результатів здійснення програм розвитку різних міст з початку 60-х років минулого століття і особливо на сучасному етапі виявив ряд проблем. По-перше, після багатьох років кризового стану в Україні якість життя населення, інфраструктура міст та їх господарський розвиток значно відстають від аналогічних характеристик високорозвинених країн, на стандарти яких орієнтується Україна. Становище ускладнює дефіцит фінансових, матеріально-технічних, енергетичних ресурсів, недоліки організації і управління у міському господарстві, відсутність досвіду сучасного муніципального самоврядування, яке існує у високорозвинених країнах.

У зв'язку з цим саме тепер, коли відновлюється процес розвитку міст, виникає потреба у принципово нових міських програмах, які б спиралися на останні аналітичні дані, нові цілі, критерії, методи аналізу і контролю.

Окремі проблеми (архітектурно-будівельні, соціально-демографічні, фінансово-економічні тощо), підходи та методи (комплексний, програмно-цільовий, проектний тощо) в управлінні розвитком міст відображені в численних оботах провідних вітчизняних і закордонних вчених: І.С.Акімової, А.Є.Ачкасова, В.П.Бабіча, Ю.Н.Бажала, В.П.Березіна, І.А.Бланка, Дж.П.Блера, П.П.Борщевського, П.Т.Бубенко, Г.С.Волинського, Н.С.Герасимчука, А.П.Голикова, Б.Н.Данилишина, М.І.Долішнього, М.Домбровського, С.І.Дорогунцова, Н.Н.Єрмоленка, А.О.Єпофонової, В.С.Занадворова та А.В.Занадворової, С.І.Іщука, Т.М.Качали, Е.П.Качана, Н.А.Кізіма, Г.В.Ковалевського, І.П.Колота, І.В.Кравченко, Г.А.Крамаренко, В.І.Куценко, В.Н.Лексіна, І.І.Лукінова, Д.Г.Лук'яненко, В.М.Лужкіна, В.К.Мамутова, Т.Г.Морозової, М.М.Недошківського, В.П. Ніколаєва, Г.І.Онищука, Ю.В.Орловської, Н.Н.Паламарчука, В.І.Пили, В.С.Пономаренко, І.О.Пономарьова, І.В.Сало, В.І.Сергієнка, Д.А.Стеченко, В.І.Торкатюка, М.Ф. Тимчука, О. М.Тищенко, В.А.Ткаченка, А.С.Філіпченка, В.В.Фінагіна, І.А.Фоміна, Л.Н.Чернишова, Л.Г.Черняка,

М.Г.Чумаченка, Л.С.Шевченко, Л.М.Шутенка, та ін.

Однак аналіз наукових публікацій показує необхідність переосмислення застарілих підходів радянського періоду, врахування відставання, спричиненого кризою і одночасно значного поступу у міжнародних стандартах розвитку міст, організації міського господарства і рівня життя населення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана на кафедрі менеджменту та маркетингу в міському господарстві відповідно до плану наукових досліджень Харківської національної академії міського господарства. Відповідно до Закону України "Про державне прогнозування та розроблення програм економічного й соціального розвитку України" від 23. 03. 2000 р. № 1602-ІІІ, а також згідно з наказом Харківського міського голови № 300 від 21. 02. 2000 р. вченими академії створена "Концепція системного розвитку міста Харкова до 2010 року". У Концепції автор дисертаційної роботи виконав розділ "Системний аналіз розвитку м. Харкова за 1990-1999 рр." (т. 2 Концепції).

Мета і завдання дисертаційної роботи. Мета дисертаційної роботи полягає в науковому обґрунтуванні нових методів аналізу, розробки, оцінки та контролю міських програм. Досягнення вказаної мети зумовило вирішення таких завдань:

- обґрунтування необхідності вдосконалення комплексного на основі системного підходу ефективності розвитку міст і України;
- визначення нової категорії - "споживчої ефективності";
- вдосконалення комплексного підходу до програмування розвитку міст;
- вдосконалення системи показників та методів визначення ефективності розвитку міст;
- створення нової системної моделі ефективного розвитку міст;
- розробка системи індикаторів і рейтингів для комплексної оцінки, моніторингу та контролю ефективного розвитку міст України;
- створення методики розробки програм ефективного розвитку міст.

Об'єктом дослідження є процес розвитку міських комплексів України.

Предметом дослідження є сукупність важливих факторів, процесів та механізмів підвищення ефективності розвитку міських комплексів України у сучасних умовах.

Методи дослідження. Теоретичним та методологічним підґрунтям дослідження стали наукові праці провідних вітчизняних та закордонних

вчених, законодавчі й нормативні акти України, результати проведених автором досліджень, матеріали науково-практичних конференцій.

В роботі використано систему загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Зокрема методи аналізу та синтезу, системного, історичного і логічного, а також стратегічного аналізу. У дисертаційній роботі використовувались метод дерева цілей (для обґрунтування та вибору систем найважливіших цілей ефективного розвитку міст і регіонів), індексний і балансовий метод (для дослідження впливу та динаміки основних факторів розвитку міст і регіонів, зв'язаних між собою результативними, підсумковими показниками мультиплікативними формами функціональних зв'язків, методи експертних оцінок, включно SWOT).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці теоретичних основ та практичних рекомендацій з програмно-цільового планування розвитку міських комплексів України, що знайшло відображення в наступному:

вперше: розроблено "інтегральний системно-диференційований підхід" до програмно-цільового управління розвитком міських комплексів. Запропонована нова "інтегральна системно-диференційована модель", система показників економічної та "споживчої ефективності" міського розвитку. Сформована система з 65 важливих індикаторів і рейтингів комплексної оцінки, моніторингу та управління ефективністю розвитку міст України;

вдосконалено:

- класифікацію найважливіших факторів, ресурсів і методів розвитку міських комплексів, шляхом представлени її у вигляді комплексу взаємо інтегруючих систем;

- підходи до аналізу якості життя населення міських комплексів, шляхом впровадження системи якісних індикаторів;

дістали подальший розвиток:

- метод визначення основних показників економічної ефективності інституційних одиниць міста;

- метод створення високоприбуткового сектора міського бізнесу і міської організаційної структури - муніципального центра міського розвитку.

Практичне значення одержаних результатів. Усі запропоновані науково-практичні рекомендації та результати дослідження можуть бути використані в роботі органів міського та регіонального управління. Розроблена автором методика системного аналізу розвитку міста Харкова за

останні 10 років увійшла до "Концепції системного розвитку м. Харкова до 2010 р.". Рекомендація зі створення "Муніципального центру міського розвитку" частково впроваджена в центрі "Мегаполіс", створеного спільно Харківською академією міського господарства і Харківським міськвиконкомом.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням з представленням теоретичних та практичних результатів розробки нових підходів і програм ефективного розвитку міст в регіональній економіці. З наукових праць опублікованих у співавторстві, в роботі використані лише ті положення та ідеї, що є результатом особистих досліджень здобувача. Особистий внесок здобувача в цих роботах зазначений в авторефераті в переліку публікації за темою дисертації.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження доповідалися на першому міжнародному конгресі "Державне управління та місцеве самоврядування" (м. Харків, Українська академія міського управління при Президентові України, лютий 2001 р.), на міжнародній науково-практичній конференції "Сталий розвиток міст. Пріоритети сталого розвитку великих міст" (м. Харків, ХНАМГ, серпень 2005 р.). "Концепція системного розвитку міста Харкова до 2010 р.", в розробці аналітичної системи якої автор брав участь, обговорювалась вченими, спеціалістами Харківського міськвиконкому, представниками суспільства в клубі "Діалог". Концепція мала позитивний відгук в газеті "Слобода" від 09.01.2001 р., в ювілейному виданні до 350-річчя міста "Харків-350" (329, с 240-242, 246-247) та в інших публікаціях.

Публікації. Основні результати й висновки цієї роботи відображені в 8 наукових працях, опублікованих в спеціалізованих виданнях, що входять до переліку ВАК.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 216 найменувань і додатків. Робота має 192 сторінок і містить 20 таблиць та 6 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі розкрито актуальність теми дисертації, обґрунтовано мету дисертаційної роботи та постановку завдань дослідження, предмет і об'єкт

дослідження, показано його наукову новизну й практичне значення.

Перший розділ "Сучасний стан розвитку міських комплексів" присвячено дослідженню основних напрямків і стадій галузевого розвитку міст, їх інвестиційній привабливості.

Кінцевою метою функціонування соціально-економічної системи є досягнення сталого темпу економічного розвитку інфраструктури міського комплексу і створення умов для визначення життєдіяльності населення. На прикладі розвитку й побудови міста Харкова розглянуто містобудівельні аспекти, що складаються під впливом соціально-економічних ситуацій розвитку державності України.

Для прискореного випереджаючого розвитку України запропоновано виділити як визначальні, основні такі ресурси: інтелектуальний, інформаційний, управлінський, культурно-патріотичний, що дає змогу використати генетичний та національний потенціал України.

Проведено аналіз особливостей містобудівельного й земельного зонінгу. Встановлено головні регулятори процесів життєвого циклу (зростання та стагнації) - зміни в пропорціях житлового фонду населення та економічної бази. Виявлено, що місто, як і багато інших біологічних систем, відкрито не тільки в економічному розумінні, але й в плані зміни чисельності населення, зв'язаного з народжуваністю і смертністю, з приїздом в місто мешканців і від'їздом частини родини, що проживає в інших містах.

Великі міста, де зосереджені наукові й виробничі центри, стають центрами інтелектуального виробництва найновіших ідей, технологій для подальшого впровадження в Україні. Міста стають поступово мегаполісами і соціополюсами. Ці положення є головними в дисертації, в якій міський комплекс визначається як самостійна, юридично оформлена, складна динамічна територіальна і соціальна система, в якій відтворюються економічні, політичні, демографічні, етнічні, екологічні, містобудівельні та інші відносини. Система з особливостями свого формування, розвитку і функціонування, різноманітними зв'язками із зовнішнім середовищем і регіональною економікою в першу чергу. Необхідно також враховувати і те, що на сьогодні досить суттєво змінилася політична структура суспільства, а також суть економічних відносин. Науковий підхід до системного управління показує, що всі процеси в місті протікають під впливом одночасно і різнонаправлено діючих різноманітних об'єктивних і суб'єктивних, внутрішніх і зовнішніх факторів соціально-економічної сфери сучасних міст (рис. 1).

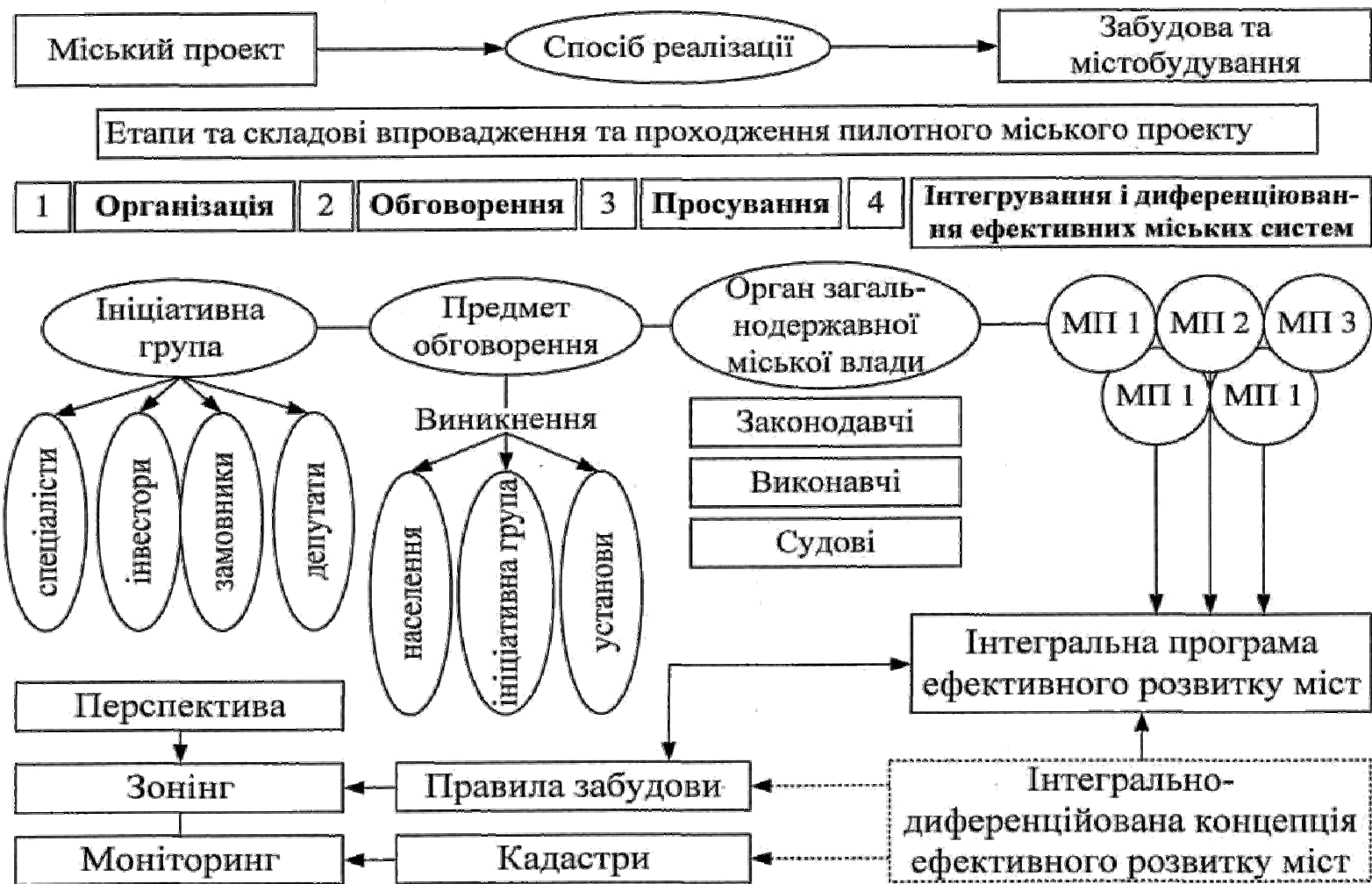

Рис. 1 Інтегральна програма ефективного розвитку міст, як інноваційний елемент місто регулювання забудови в перехідний період соціально-економічного розвитку

Таким чином, враховуючи названі вище положення, сутність управління соціально-економічним розвитком міста ми визначаємо як особливий вид цілеспрямованої владної діяльності, що сприяє розвитку міста шляхом впливу суб'єкта управління на сукупність суперечливих матеріальних, соціальних, політичних, економічних та інших чинників, що являють собою систему. На вказаних чинниках базується модель управління розвитком соціально-економічної сфери міста.

У другому розділі – «Теоретичні основи нових підходів до критеріїв розвитку міських комплексів» розглянуто вплив економіки, науки, освіти та культури міст на усі сфери життя країни. Сформульована нова категорія “адміністративно-територіальний регіон”.

Формуючи просторово-територіальну схему регіонального господарювання слід зазначити, що регіональна економіка є процес самоврядування та самозбереження своєї загальнонаціональної господарської системи по відношенню до зовнішньої агресії з боку міждержавного поділу праці та глобалізації економіки на сучасному стані.

Щоб визначитись з розумінням міського комплексу як економічною категорією, суб'єктом господарювання важливо враховувати умови, які склалися в містах, на її території, на основі відповідного системного аналізу. До таких умов слід віднести: економічну цільність і відносну самостійність території як основу міського господарського комплексу; багатогалузеве міське господарство, що вирішує завдання не тільки міського розвитку, але й держави; однорідність природних умов і ресурсів, що визначає спеціалізацію міської економіки; характер і рівень розвитку внутрішніх і зовнішніх економічних зв'язків на основі ринкових засад; можливість ефективного управління розвитком міст і територіальних утворень; наявність потужного кадрового потенціалу; трудових ресурсів як головного елемента розвитку.

Науково-методичні напрацювання в теорії соціально-економічного розвитку дозволяють розробити практичні підходи щодо вдосконалення структури управління міським господарством. В основу цих розробок покладені принципи розподілу функцій між владними структурами, самостійності й самоврядування територіальних утворень, бездотаційності й самофінансування міського господарства.

Досліджено головні закономірності розвитку економіки міст України (урбанізація, автомобілізація і деіндустріалізація).

Визначено, що для ефективного розвитку міст необхідно підвищити два види ефективностей - економічну ефективність і "споживчу ефективність".

Досліджено слабкі й сильні характеристики важливих підходів, методів і програм, включаючи програмно-цільовий, адміністративний, маркетинговий, стратегічний і системний підходи.

З метою найбільш ефективного розвитку управління всіма міськими системами розроблена нова трирівнева система індикаторів і рейтингів, що включає 65 індикаторів, охоплюючи всі міські системи.

Запропоновано "Індикатор ефективності розвитку міст", який доцільно вживати для підсумкової комплексної оцінки ефективності розвитку міст України (рис .2).

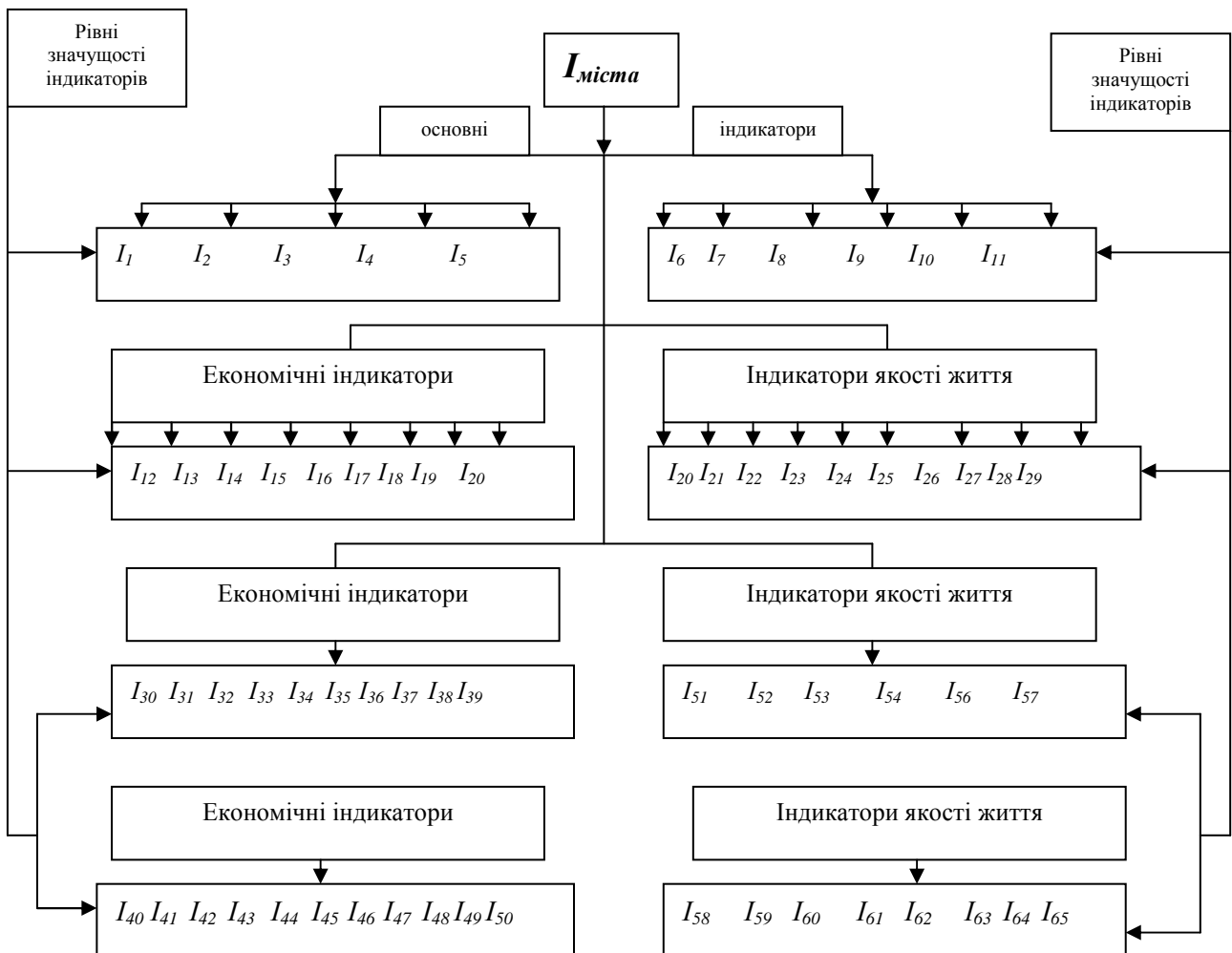

Рис. 2 - Нова система індикаторів ефективності розвитку міста

Умовні позначення індикаторів зведено в таблицю:

Таблиця

<i>I_{міста}</i> - індикатор ефективності розвитку міста (інтегральний індекс 10-ти найважливіших індикаторів)		
<i>Індикатори першого рівня значущості:</i>	<i>Індикатори другого рівня значущості</i>	<i>Індикатори третього рівня значущості</i>
<i>I₁</i> і <i>I₂</i> — індикатори валового міського продукту й ВВП на душу населення міста; <i>I₃</i> - індикатор середньомісячного доходу найманих робітників у міжнародно-визнаній валюті (у дол.); <i>I₄</i> - індикатор економічної свободи юридичних і фізичних осіб (інтегральний індекс, що враховує найважливіші законодавчі й економічні фактори свободи підприємництва й торгівлі); <i>I₅</i> - індикатор професіоналізму в керуванні містом; <i>I₆</i> і <i>I₇</i> - індикатори середньої тривалості життя чоловіків і жінок; <i>I₈</i> - індикатор створення нових робочих місць; <i>I₉</i> - індикатор правового розвитку (інтегральний індекс, що узагальнює показники законодавчого	Економічні індикатори: <i>I₁₂</i> і <i>I₁₃</i> - індикатори фінансового результату міста - в цілому й на душу населення; <i>I₁₄</i> і <i>I₁₅</i> - індикатори суми доходів бюджету міста - в цілому й на душу населення; <i>I₁₆</i> і <i>I₁₇</i> - індикатори прямих інвестицій в економіку міста – в цілому й на душу населення; <i>I₁₈</i> - індикатор інвестиційної привабливості інтегральної програми розвитку міста; <i>I₁₉</i> і <i>I₂₀</i> - індикатори обсягу інноваційної продукції - в цілому й на душу населення.	Економічні індикатори: <i>I₃₁</i> - індикатор реалізованих послуг; <i>I₃₂</i> і <i>I₃₃</i> - індикатор обсягу продукції промисловості; <i>I₃₄</i> і <i>I₃₅</i> - індикатори виробництва товарів народного споживання - у цілому й на душу населення; <i>I₃₆</i> і <i>I₃₇</i> - індикатори основний капітал - в цілому й на душу населення; <i>I₃₈</i> і <i>I₃₉</i> - індикатори кредиторської заборгованості - в цілому й на душу населення; <i>I₄₀</i> і <i>I₄₁</i> - індикатори експорту - в цілому й на душу населення; <i>I₄₂</i> і <i>I₄₃</i> - індикатори імпорту - в цілому й на душу населення; <i>I₄₄</i> - індикатор загального обсягу роздрібного товарообігу;

<p>забезпечення і показники зниження рівня правопорушень); I_{10} - індикатор витрат на охорону навколишнього середовища на душу населення; I_{11} - індикатор психологічного забезпечення розвитку міста (інтегральний індекс психологічної мотивації розвитку та інших психологічних факторів).</p>		<p>I_{45} - індикатор доходів (надходжень) від туризму; I_{46} - індикатор обсягу наукових і науково-технічних робіт; I_{47} - індикатор перевезень пасажирів міським автомобільним транспортом; I_{48} - індикатор перевезень пасажирів трамваями; I_{49} - індикатор перевезень пасажирів тролейбусами; I_{50} - індикатор перевезень пасажирів метро.</p>
	<p><i>Індикатори якості життя:</i></p>	<p><i>Індикатори якості життя:</i></p>
	<p>I_{21} - індикатор чисельності населення міста; I_{22} і I_{23} - індикатори коефіцієнтів народжуваності й смертності; I_{24} - індикатор рівня зайнятості населення; I_{25} і I_{26} - індикатори суми витрат бюджету міста - в цілому й на душу населення; I_{27} і I_{28} - індикатори загальної величини податків і податкового навантаження на душу населення; I_{29} - індекс інфляційного росту цін.</p>	<p>I_{51} - індикатор середньомісячної заробітної плати найманих робітників; I_{52} - індикатор середнього числа робочих годин за календарний період (наприклад, рік); I_{53} - індикатор витрат на охорону здоров'я - в цілому й на душу населення; I_{54} - індикатор витрат на освіту - в цілому й на душу населення; I_{55} і I_{56} - індикатори витрат на освіту - в цілому й на душу населення; I_{57} - індикатор середнього числа осіб з вищою освітою (на 1000 чол.); I_{58} і I_{59} - індикатор витрат на культуру й мистецтво — в цілому й на душу населення; I_{60} -</p>

		<p>індикатор забезпеченості опалювальною житловою площею на душу населення; I_{61} - індикатор споживання води на душу населення; I_{62} - індикатор середнього числа легкових автомобілів на «стандартну родину», що складається із чотирьох чоловік - двоє дорослих і двоє дітей. Число «стандартних родин» визначається простим розподілом чисельності населення на чотирьох чоловік.; I_{63} - індикатор середнього числа комп'ютерів на «стандартну родину»; I_{64} - індикатор середнього числа мобільних телефонів на «стандартну родину»; I_{65} - індикатор площі міських зелених насаджень (парків, лісів, садів і т.п.) на душу населення міста.</p>
--	--	--

Наприклад, для міста Харкова інтегральний індикатор ефективності розвитку міста ($I_{міста}$) у 2003 році порівняно з 2002 роком склав 106%, індикатор валового міського продукту на душу населення міста (I_2) – 105%, індикатор правового розвитку (I_9) – 106%, індикатор витрат на охорону навколишнього середовища на душу населення (I_{10}) – 102%, індикатор психологічного забезпечення розвитку міста – 103% тощо. Інтегральний індикатор ефективності розвитку міста показує, що в цілому підсумкова ефективність розвитку міста піднялася на 6%.

Третій розділ дисертаційної роботи "Інтегральний системно-диференційований підхід до управління програмами розвитку міських

комплексів" розкриває суть підходу до управління програмами розвитку міських комплексів на прикладі м. Харкова.

Для формування і використання сучасної ефективної програми розвитку міст розроблена інтегральна системно-диференційована модель:

$$S_{\bar{a} \delta i \bar{a} \bar{a}} = \Sigma : \left\{ \begin{array}{l} \{S_1\} \rightarrow \{S_2\} \rightarrow \{S_3\} \rightarrow \{S_4\} \rightarrow \{S_5\} \rightarrow \\ \rightarrow \{S_6\} \rightarrow \{S_7\} \rightarrow \{S_8\} \rightarrow \{S_9\} \rightarrow \{S_{10}\} \rightarrow \\ \rightarrow \{S_{11}\} \rightarrow \{S_{12}\} \rightarrow \{S_{13}\} \rightarrow \{S_{14}\} \rightarrow \{S_{15}\} \end{array} \right\}$$

де $S_{\text{міста}}$ – єдина інтегральна система ефективного розвитку міста;

Σ : - знак підсумування локальних підсистем;

$\{S_1\}$ - система цілей розвитку та формування міста;

$\{S_2\}$ - система використаних ресурсів;

$\{S_3\}$ – система обмеження;

$\{S_4\}$ – система пріоритетів;

$\{S_5\}$ – система інформації;

$\{S_6\}$ – система аналізу даної обраної інформації;

$\{S_7\}$ – система початкових програм розвитку та реформування міста;

$\{S_8\}$ – система правового забезпечення усіх заходів, рекомендацій та результатів початкових програм розвитку та реформування міста;

$\{S_9\}$ – система юридичного забезпечення програм, що розробляються фахівцями та персоналом;

$\{S_{10}\}$ – система психологічного забезпечення програм;

$\{S_{11}\}$ – система спробного упровадження розроблених програм;

$\{S_{12}\}$ – система кінцевих програм;

$\{S_{13}\}$ – система кадрових, менеджерських, фінансових та інших заходів із впровадження оптимізованих програм;

$\{S_{14}\}$ – система контролю за впровадженням кінцевих програм;

$\{S_{15}\}$ – система отриманих результатів.

Для підвищення ефективності розвитку міст рекомендовано використовувати цілу систему абсолютних і відносних показників.

Досліджена найважливіша категорія - якість життя населення міст. Це якість використовуваних матеріальних та інших благ при їх оптимальній кількості та максимальному середньому терміну життя.

Встановлена особлива важливість та пріоритетність таких показників якості життя населення міст, як показники охорони здоров'я громадян та їх

освіти.

В умовах науково-технічної революції особистість починає виступати в якості самоцілі загальномоделного розвитку, при цьому вона ж служить головним знаряддям прогресу. В даний час спостерігається досить високий ступінь диференціації в соціально-економічному розвитку регіонів. Подібна диференціація скоріш визначається відмінностями в стартових умовах входження регіону в ринок, що сформувалися переважно під впливом минулої практики регулювання територіального розвитку, ніж особливостями проведених економічних перетворень.

На сьогодні є принципове значення має розробка методики з ув'язування процесів розробки й прийняття програм з формуванням і проведенням бюджетної політики. Показники прогнозних і програмних документів соціально-економічного розвитку міста стають основою, орієнтиром для розробки суб'єктами підприємницької діяльності власних прогнозів, планів та бізнес-планів.

В умовах реформування економічної системи побудови відкритого суспільства з соціально орієнтованою економікою важливо знайти рішення, спроможні принципово вплинути на стабілізацію і розвиток регіональної економіки.

Одним з найбільш важливих чинників, що впливає і забезпечує спільний розвиток міст, є житлова проблема та реалізація ефективних фінансових механізмів її вирішення. Суттєво змінює стосунки в житловій сфері зміна форм власності на житло. Житлова проблема, що сьогодні загострилася, потребує розробки відповідної програми та проведення нової державної політики. Вартість вказаної програми житлового будівництва дорівнює річному бюджету України, але її реалізація має велике соціально-політичне й економічне значення.

Такі параметри покладено в основу формування і реалізації нової фінансово-економічної політики з урахуванням сучасної суспільно-економічної ситуації в країні. Як свідчить досвід багатьох країн світу, розгортання житлового будівництва є потужним локомотивом, здатним привести до нарощування обсягів виробництва в багатьох інших галузях народного господарства, які необхідні для облаштування і експлуатації житла. Крім того, житлове фінансування відіграє головну роль на фінансових ринках і є важливою складовою економіки в цілому.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ І ВИСНОВКИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У дисертації здійснені теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання вдосконалення розвитку міських комплексів України шляхом розробки „Інтегрального системно-диференційованого підходу” до програмно-цільового управління їхнім розвитком.

Основні науково-практичні результати дисертаційної роботи дозволили зробити такі висновки й пропозиції:

1. На основі проведеного порівняльного міжнародного аналізу ефективності різних підходів, методів та програм розвитку міст показано, що починаючи з 60-х років минулого століття і до сучасності "соціально економічні" програми розвитку міст та регіонів виявили свою недостатню ефективність".

2. З метою вирішення найважливіших проблем розвитку міст та регіонів запропоновано новий "інтегральний системно-диференційований підхід", який інтегрує всі сильні сторони інших підходів.

3. Запропонована система методів "інтегрального системно-диференційованого аналізу". Досліджена необхідність для встановлення справжньої динаміки ефективності розвитку міст

4. розроблена нова система показників економічної ефективності розвитку міст. Ця система дозволяє враховувати, оцінювати й стимулювати економічне зростання міст та інституційних одиниць. До найбільш важливих показників системи віднесені показники багатства міста (за аналогією з національним багатством), валового міського продукту в цілому й на душу населення міста. Фінансовий наслідок міста, розмір податків та податкове навантаження, подає інфляційного зросту цін та ін. Для інституційних одиниць міста що, виробляють та реалізують різні блага, запропоновано новий показник економічної ефективності - повний чистий прибуток.

5. Обґрунтована необхідність обліку, оцінки й вживання різних видів ефективностей. Сформульована й введена нова категорія - "споживча ефективність", яка відображає ефективність задоволення особистих та громадських потреб в різних благах. У показниках "споживчої ефективності" фіксується підвищення якості міст. У зв'язку з цим встановлена необхідність для ефективного розвитку міст підвищити два види ефективностей - економічну ефективність і "споживчу ефективність".

6. З метою ефективного управління всіма системами міста розроблена трирівнева система індикаторів і рейтингів, складена з 65 важливіших

показників індикаторів і рейтингів, що дозволяють враховувати ефективність розвитку всіх видів діяльності та сфер життя міста. Вперше обґрунтовані і побудовані індикатори й рейтинги інвестиційної привабливості "інтегральної програми розвитку міста", "економічної свободи" фізичних та юридичних осіб міста, рівня професіоналізму в управлінні містом, правового та психологічного розвитку міста.

7. Розроблена "інтегральна програма ефективного розвитку міста" (на прикладі м. Харкова) охоплює усі міські системи, включаючи системи міського менеджменту, правового, інформаційного та екологічного розвитку. Нова програма інтегрує вітчизняний і міжнародний досвід ефективного розвитку міст.

Усі найважливіші результати, досягнуті в тому чи іншому місті, узагальнює єдиний показник - інтегральний "індикатор ефективності розвитку міста", який доцільно вживати для комплексної підсумкової оцінки ефективності розвитку міст України.

ОСНОВНІ ПУБЛІКАЦІЇ У НАУКОВИХ ФАХОВИХ ВИДАННЯХ

1. Высоцкая Г. В., Ищенко Т.В. Развитие системы индикаторов комплексного мониторинга состояния и реформирования жилищно-коммунального // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып. 70. - К.: Техніка, 2006. - С. 3-6. (*Особистий внесок: розробка системи індикаторів*)

2. Ковалевский Г. В. Ищенко Т.В. Новые подходы и методы эффективного развития городов // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып. 57. К.: Техніка, 2004. - С. 193-200. (*Особистий внесок: вдосконалення підходів до управління розвитком міст*)

3. Ковалевский Г. В., Казак Т.В. (Ищенко Т.В) Новая программа развития жилищно-коммунальных комплексов и эффективность экономики стран, регионов, городов // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып. 54 К.: Техніка, - 2004. С. 132-140. (*Особистий внесок: розрахунок ефективності впровадження програм*)

4. Ковалевський Г. В., Казак Т.В. (Ищенко Т.В.) Нова концепція, модель і програма системного розвитку регіону (на прикладі Харківської області) // Коммунальное хозяйство городов: Научн.-техн. сб. Вып. 34.К.: Техніка, 2001. -С. 6-9. (*Особистий внесок: вдосконалення програми*

системного розвитку регіону)

5. Ковалевський Г. В., Казак Т.В. (Ищенко Т.В.) Інтегральний системний аналіз розвитку великого міста (на прикладі м. Харкова). / Коммунальное хозяйство городов: Научн. - техн. сб. Вып. 28.-К.:Техніка, 2000.-С. 9-17. *(Особистий внесок: розробка інтегрального системно-діференційного підходу)*

6. Карлова Е. А., Казак Т. В. (Ищенко Т.В.) Умовия ефективного розвитку города как региональной единицы / Коммунальное хозяйство городов. Научн.-техн. сб. Вып. 26. К.: Техніка, 2001. - С. 8-12. *(Особистий внесок: розрахунок ефективності розвитку міста)*

7. Ковалевський Г.В., Семенов В.Т. Казак Т.В. Інтегральна системна концепція як інструмент комплексного розвитку міста /Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президентові України /Державне управління і місцеве самоврядування. Ч.І.- Харків: УАДУ ХФ, 2001. - С 75- 76. *(Особистий внесок :обґрунтовано проблему розвитку міст)*

8. Ищенко Т.В. Новые направления в исследовании эффективности развития городов и регионов / Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн.сб. Вып. 71. - К.: Техніка, 2006г.- С. 17-24.

АНОТАЦІЯ

Ищенко Т.В. Регіональні особливості ефективного розвитку міських комплексів України (на прикладі м. Харків). - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук із спеціальності 08.10.01 - розміщення продуктивних сил і регіональна економіка. Харківська національна академія міського господарства, Харків, 2007.

У дисертації на основі системно-комплексного підходу проаналізовані і розроблені теоретично-методологічні й практичні заходи ефективного розвитку міських комплексів України.

Визначено основні принципи підвищення ефективності розвитку міських комплексів, в яких відображено соціальна направленість, розмежування всіх рівнів місцевого самоврядування, самодостатність та фінансове забезпечення сталого розвитку сучасних міст України.

Значна увага приділена формуванню систем, пов'язаних з удосконаленням параметрів управління соціально-економічним розвитком міст

на основі використання проектного менеджменту, значного інтелектуального, фінансово-економічного, трудового та культурного потенціалу міст. Науково обґрунтовано інноваційну діяльність інфраструктур міст, систему привабливості інвестицій для сталого розвитку міст.

Розкрито науково-методологічні засади розвитку міських інфраструктур, використання міських ресурсів на базі формування ринкових відносин. Висвітлено питання розвитку механізмів фінансової стабільності міської економіки, створення сучасної вітчизняної моделі формування житлового будівництва. Досліджені та запропоновані новий підхід та принципи формування систем синергізму в міському господарстві.

Ключові слова: Україна, міста України, міський комплекс, соціально-економічна направленість розвитку міста, міська інфраструктура, територіальні аспекти, цінова й тарифна політика, корпоративне управління, залучення інвестицій на житлове будівництво, міська економіка, перспективи сталого розвитку міст.

АННОТАЦІЯ

Ищенко Т.В. Региональные особенности эффективного развития городских комплексов Украины (на примере г. Харькова). - Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.10.01 - размещение производительных сил и региональная экономика. - Харьковская национальная академия городского хозяйства, Харьков, 2007.

Диссертационная работа посвящена разработке концептуальных основ эффективного регулирования городских инфраструктур, направленных на повышение жизненного уровня современной Украины. Особенность концептуальных подходов заключается в том, что она определяет новые подходы и пути развития городских инфраструктур за счет системно-комплексного использования преимуществ городских урбанизированных систем, их индустриального, информационного, управленческого, культурно-исторического и патриотического ресурса, прогрессивных форм кооперации и интеграции с региональными структурами.

В диссертации раскрыто содержание понятия городского комплекса Украины как открытой территориально-производственной, социально-экономической системы с постоянными качественными и структурными изменениями, трансформацией внутренних и внешних экономических связей, постоянно изменяющейся инновационной, научно-технической деятельностью,

развитой городской инфраструктурой.

Теоретически обоснована новая концепция управления стабилизацией и развитием городской экономики на принципах постиндустриального общества, экономической интеграции и кооперации, использования интеллектуального и информационного ресурсов. Определена стратегия развития социально-ориентированного экономического потенциала, обеспечения саморазвития и самодостаточности экономики города.

В диссертации определена система приоритетов, реализация которых обеспечивает стабильное социально-экономическое развитие инфраструктуры городов, повышение активности научно-технического, финансового, интеллектуального потенциала городских образований, повышение роли органов местного самоуправления в решении проблем самофинансирования и развития экономики городских инфраструктур, сохранение и улучшение экологического состояния городов, инвестирование в развитие «человеческого капитала», использование творческого личного потенциала каждого жителя, как мощного источника развития и улучшения качества жизни населения городов.

Усовершенствованы на основе анализа инвестиционной деятельности г. Харькова концептуальные подходы создания благоприятных условий для инвестирования, критерии оценки инвестиционной привлекательности городов, определены конкретные функции разных уровней власти в вопросах развития свободных экономических зон и территорий приоритетного развития городов.

Определены главные направления реформирования и формирования рыночных механизмов функционирования и развития городских инфраструктур и системы управления ими. Обоснованы новые подходы к формированию ценовой и тарифной политики в жилищно-коммунальном хозяйстве городов; рассмотрен системный подход к развитию механизмов финансового обеспечения жилищного строительства и оценки их влияния на городскую экономику.

Даны рекомендации по формированию корпоративного управления современными городами, привлечение к этому процессу жителей городов, общественных объединений, органов самоуправления.

Ключевые слова: Украина, города Украины, городской комплекс, социально-экономическая направленность развития города, городская инфраструктура, территориальные аспекты, ценовая и тарифная политика, корпоративное управление, привлечение инвестиций в жилищное строительство, городская экономика, перспективы устойчивого развития городов.

ANNOTATION

Ishenko T.V. Regional Distinctions of City Complexes Effective Development in Ukraine (with example in Kharkov city).

Thesis for obtaining the scientific degree of economic science by specialty 08.10.01 «Placing of Productive Forces and Regional Economy». Kharkiv National Academy of Municipal Economy .

Dissertation has devoted to conceptual basics elaboration for city infrastructures effective regulations, directed to increase alive level of modern Ukraine. Conceptual ways peculiarity conclude with determination of new ways in city infrastructure development with help of system-complex applying advantages in city complex systems and their industrial, informative, administrative, cultural-historical and patriotic resources, progressive forms of cooperation and integration with regional structures.

New conception of city economics management theoretically grounded on principles of postindustrial society, economic integration and cooperation using intellectual and informative recourses. The main objective of the research is development strategy of socially-oriented economical potential, self-development and sufficiency provision in city economy.

Also work determines main directions for market relations formation and reformation of city infrastructures functioning and development and their guiding system. New approaches have been grounded to formation of pricing and tariff policy in municipal economy; system approach to development of financial support in municipal construction and opinion of its influence on city economy looked up.

Recommendations in corporative management formation of modern cities and conclusion citizens, social communities and self government departments to this process have been proposed.

Keywords: Ukraine, cities of Ukraine, city complex, social-economics set of city development, city infrastructure, territorial aspects, pricing and tariff policy, corporate management, investment attraction to municipal construction, city economy, prospects of stable city development.

Іщенко Тетяна Владленівна

**РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ МІСЬКИХ
КОМПЛЕКСІВ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ М. ХАРКОВА)**

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Підп. до друку __.__.2006	Формат 60*84 1/16	Папір офісний
Друк на ризографі	Умовн.-др. арк. 0,9	
Замовл. № _____ -	Тираж 100 прим.	Безкоштовно

61002, Харків, ХНАМГ, вул. Революції, 12.

Сектор оперативної поліграфії ІОЦ ХНАМГ
61002, Харків, ХНАМГ, вул. Революції, 12.